

**ARTĂ ȘI CULTURĂ ÎN SERIALUL TELEVIZAT
*IDENTITATE BASARABIA***

ART AND CULTURE IN THE TV SERIES *IDENTITY BASSARABIA*

VIOLETA GORGOS¹³,
doctorandă,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0009-0002-6369-257X>

CZU 654.197:[7.07+008-05](478)
DOI <https://doi.org/10.55383/ca2024.10>

Această expunere propune viziunea autorului asupra valorificării artistice a spațiului nostru identitar prin prisma unui ciclu de emisiuni televizate realizate pe parcursul a 10 ani. Protagonistii acestor producții sunt artiști originari din Republica Moldova, care, prin felul lor de a se exprima creativ, au devenit cap de afiș în domeniile lor de activitate. Perspectiva acestei cercetări este curioasă și prin faptul că emisiunile sunt realizate și difuzate de postul public din România. Astăzi, când Republica Moldova se străduiește din toate puterile să demonstreze că vectorul ei este unul european, ar trebui să cunoaștem basarabenii care au demonstrat că ei deja merg senini pe acest drum. Apar în cele mai diverse palmaresuri internaționale. Unii au reușit să se stabilească în Europa, alții nu au făcut-o din cele mai diverse motive. O parte se fac auziți de acolo, alții se pierd în anonimat... Basarabia culturală între Orient și Occident.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, studii academice de profil, performanțe, valori culturale

¹³E-mail: violeta.gorgos@yahoo.fr

This paper proposes the author's observations on the artistic valorization of our identity space through the prism of a cycle of television shows produced over 10 years. The protagonists of these productions are artists originating from the Republic of Moldova who, through their way of creative expression, have become headliners in their fields of activity. The perspective of this research is curious and due to the fact that the shows are produced and broadcast by the public station in Romania. Today, when the Republic of Moldova is struggling with all its might to prove that its vector is a European one, we should meet Bessarabians who have demonstrated that they are already walking serenely on this road. They appear in the most diverse international records. Some of them managed to settle in Europe, others did not for various reasons. Some make themselves heard from there, others get lost in anonymity... Cultural Bessarabia between the East and the West.

Keywords: Republic of Moldova, academic studies, performances, local cultural values, European connections

Introducere

Dincolo de aspectele politice, de cele mai multe ori scandaloase, din străinătate fiind, nu urmărim ce se întâmplă în Republica Moldova. Am epuizat subiectele cu poduri de flori, cetățenie, vize și luăm lucrurile firească, fără a încerca să constatăm niște realități. Vladimir Bulat, Mihail Vakulovski, Oleg Garaz, Dumitru Crudu, Oleg Mutu, Ion Sapdaru, Vitalie Ciobanu, Nicoleta Esinenco, Carlas Dreams, Irina Rimes, Alex Calancea, Valentina Naforniță sunt nume cunoscute, în bagajul cărora nu are cum să lipsească semnul locului din care au plecat: familie, tradiție, educație. Despre astfel de artiști, despre devenirea și performanțele lor este proiectul televizat *Identitate Basarabia*. Emisiunile sunt concepute sub formă de portret, dar prin prisma personalității unui protagonist, de fiecare dată cunoaștem și alți oameni din anturajul lui artistic. Majoritatea celor care aleg să-și trăiască viața prin creație au stabilite valorile la care se raportează și criteriile de abordare a propriilor căutări. Lumea pe care o au în preajmă le servește drept modele și surse de inspirație. La capătul acestor trăiri, găsim lucruri demne de toată admirația, care fac față rigorilor internaționale, ajungând să se impună în cele mai diverse topuri. Cercetarea noastră își propune o radiografie a acestor fenomene cu ajutorul unor personaje care știu să-și trăiască bucuria creației, pornind dintr-o țară uneori blamată și recunoscând faptul că au nevoie să revină mereu aici pentru a-și alimenta câmpul energetic.

Muzica, un limbaj universal

Dintre toate genurile artei, muzica a fost cea care ne-a consacrat pe noi în toate timpurile. Pe lângă fondul genetic al neamului nostru, trebuie să menționăm și nivelul studiilor academice în ceea ce privește muzica. La Conservatorul din Chișinău a existat prima catedră de muzică populară, unde melosul popular era interpretat cu statut de virtuozitate. Nu

întâmplător, cel dintâi sezon al serialului *Identitate Basarabia* începe cu *Trigonul* lui Anatol Ștefăneț.

Criticul muzical Virgil Mihaiu spunea: „Muzica, purtând marca Trigon, dispune de acea rarisimă capacitate de a-i cuceri și emoționa până și pe auditorii cei mai puțin acomodați cu paradoxalele rigori ale libertății jazzistice. Meritul principal (dar nu exclusiv) îi revine lui Anatol Ștefăneț. Cel pe care, de câțiva ani buni, nu încetez a-l considera drept numărul unu în materie de violă în jazz” [1].

La zece ani de activitate, când grupul a devenit brand de țară, Anatol Ștefăneț a inițiat la Chișinău și un festival internațional de jazz, unde își invită an de an colegii de breaslă din lumea mare. Plecând de la acest argument, echipa TVR Iași și-a început filmările în contextul *Ethno Jazz Festival*, ediția 2013, atunci când Anatol Ștefăneț vine cu viziune integratoare a creației Mariei Tănase dintr-o perspectivă jazzistică. Împreună cu dinastia Ștefăneț (Marcel, Veaceslav, Eduard) și interpretele invitate Maria Răducan, Geta Burlacu, Cornelia Ștefăneț, Cristina Pintilie, Olesea Tucan și Nadin Trohin, evocă numele marii artiste.

Elementele constitutive ale expunerii televizate pentru acest prim episod ar fi: Un festival de talie internațională la Chișinău cu un program special „Elogiul Mariei Tănase” la o sută de ani de la naștere, povestea unei dinastii de muzicieni ale căror nume impun respect, o incursiune biografică a protagonistului cu accente pe studiile făcute, șansa întâlnirii cu Mihail Alperin, evoluția grupului Trigon, aprecierile lui Voicu Rădescu (România), Mihail Mitripolsky (Rusia), Vitale Ciobanu (Republica Moldova), Vasile Butnaru (Republica Moldova), Veronique Notrh Minca (Franța) despre protagonist, toate susținute de secvențe muzicale din piesele de referință ale grupului: *Hăulita*, *Glasul Pământului*, *Somnul copilului*, *Rapsodie în oglindă spartă*, dar și secvențe din repetiții și viitoare studii pentru viola scrise de Anatol Ștefăneț. În cele douăzeci și cinci de minute ale emisiunii, spectatorului neinițiat i se oferă șansa să afle lucruri nebănuite despre lumea jazzului din Republica Moldova, iar melomanilor, posibilitatea unor plăcute revederi.

Tot despre dinastii și perpetuarea tezaurului folcloric, de această dată în forma pură, se evocă și în episodul în care îl avem protagonist pe violonistul și dirijorul Marin Bunea. Marea lui calitate este că el poate fi deopotrivă rapsod popular la prispa casei și virtuoz al viorii pe marile scene ale lumii. Recunoaște cu mândrie că este de etnie romă și declară peste tot că provine dintr-o familie de lăutari din nordul Moldovei, el fiind parte din a cincea generație. După o intensă experiență interpretativă, după numeroase turnee în cele mai diverse formule în peste douăzeci de țări din Europa, America și Asia, împreună cu Valeriu Cașcaval și Ion Croitoru ajung să ne reprezinte la Wiener Konzerthaus, unde cântă muzică populară din

Republica Moldova. Acest spectacol este organizat de The Other European Orchestra, membrul al căruia din 2008 este Marin Bunea. O formație de lăutari din diferite țări (Polonia, Ungaria, Slovacia, Franța și Republica Moldova), în combinație cu o echipă de klezmer (folclor evreiesc), se reunesc în diferite locuri din bucuria de a cânta. „Își adaptează repertoriul în funcție de țara în care cântă?”, l-a întrebat reporterul. „Nu, lăutarii se respectă unii pe alții și cântă fiecare muzica lui...” [2]. Alături de ei Marin Bunea a conștientizat responsabilitatea pe care o are pentru bagajul pe ce-l moștenește. Dar acest lucru nu s-ar fi întâmplat dacă în copilăria lui nu ar fi ascultat la TVR (unicul post de televiziune pe atunci) interpreți ca Mioara Lincan, Toni Iordachi, Gabi Luncă... Și, totodată, interesul pe care l-a avut încă din copilărie pentru benzile de lăutari, unde și-a făcut școala vieții. La doisprezece ani a cântat la prima cumătrie împreună cu fratele lui geamăn, care cânta la acordeon. Azi îi este recunoscător destinului pentru studiile academice pe care le-a făcut la Colegiul de Muzică „Ștefan Neaga” și la Conservatorul din Chișinău, dar pentru el această experiență a fost ca o pedeapsă... Cum să cânte note lungi, când degetele lui cresc în melizmatica lăutărească. Un lucru imperceptibil pentru marea majoritate este „mirosul de lăutar” (sic) despre care vorbește Marin Bunea în emisiune. O expunere de concepte și amintiri ilustrată cu secvențe muzicale, care are drept codă finală ideea de continuitate. Fiica cea mai mică a protagonistului studiază vioara la doamna profesoară Galina Buinovschi. Veriga a șasea din generațiile dinastiei...

Pentru a susține și teoretic partea muzicală a acestei expuneri, o să ne oprim la episodul cu Oleg Garaz, profesor la Conservatorul *Gheorghe Dima* din Cluj. „Cel mai impetuos creator de limbaj muzicologic” [3] – spune despre el Virgil Mihaiu. Creativ mereu, Oleg își inventează câte o introducere muzicală pentru fiecare subiect discutat în cadrul emisiunii. Mai întâi îl găsim la o prelegere unde, teoretizând, spune că jazzul nu mai este o subcultură, ci este o manieră. Desigur, ascultătorii lui nu sunt simpli spectatori, ci oameni pregătiți. Cu o improvizație folclorică trece la un subiect despre lecturile lui din copilărie, despre colegiul muzical, despre Conservatorul din Chișinău și despre toate acumulările lui care „s-au dovedit a fi prohibite” în mentalitatea militară, odată ajuns în armata sovietică. Drept urmare, a apărut cartea „Territoria”, în care explică cum înțelege el „creativitatea”. Cu un laitmotiv muzical odesit își prefațează discursul despre cultura internațională cu care venim noi basarabeni din spațiul ex-sovietic. „Pe lângă Tolstoi, Cehov și Dostoievski, în egală măsură ar trebui să vorbim despre Cinghiz Aitmatov. În termeni muzicali, alături de Ceaikovski, ar trebui să spunem despre armeanul Aram Ilyich Khachaturian, despre georgianul Giya Kancheli, despre estonianul Arvo Part. Apoi, printr-o piesă de Gabi Luncă, trecem la povestea unui moldovean în Ardeal cu adaptări și reminiscențe constante. O

melodie clasică ne plasează în zona unor nume mari precum Vasile Herman, Dan Voiculescu, Cornel Țaranu, Florentin Mihăescu, Ferdinand Weiss, alături de care și-a definit profilul și și-a creat o familie muzicală cu Ceaikovski, Maller, Wagner, Șostakovici, Schnittke, Edison Denisov, Sofia Gubaidulina, Arvo Part. Iar muzicologia o asemănă cu „un furnal în care eu retopesc subiectivitatea, turnând-o în formele unui discurs consensual, inteligibil la nivel de comunitate [3].

Firește că ar merita să ne oprim și la episoadele cu Alex Calancea, cel care a dus spiritual lupilor de la Cuhnești pe multe scene din lume, cu Alexandru Samoilă, primul dirijor al oricărui teatru, dar și cu Dumitru Cîrciumaru, Valentin Boghean, Alex Arcus, Cristi Aldea Teodorovici, Eugen Negruță, Natalia Barbu și alți muzicieni prezenți în acest proiect.

Forme și culori marca MD

Înainte de a începe șirul artiștilor plastici care au devenit pe rând protagoniștii acestei serii de emisiuni, o să vorbesc despre episodul cu criticul și istoricul de artă, Vladimir Bulat, cel care a ajuns să fie un etalon al zonei pe plan internațional, fiind un bun cunoscător al fenomenelor artistice atât din estul cât și din vestul Europei. Școlit deopotrivă la Kiev și la București, Vladimir rămâne ancorat în tot ce înseamnă evenimente culturale la Chișinău, regăsindu-se printre organizatorii *Ethno Jazz Festival*, artiștii de la KSA:K, jurnaliștii de la *CONTRAFORT*. Episodul cu el este filmat în cetatea de Scaun a Moldovei, la Suceava, unde discutăm despre integrarea artiștilor din Republica Moldova în circuitele internaționale. Dar prezența lui Vladimir Bulat în contextul proiectului nu se rezumă la această emisiune. El devine (nedeclarat) „expertul” la care se apelează atunci când vorbim de arta plastică. „Fioghin Calistru este un nume despre care vom tot auzi în viitor. Nu rata șansa să-l filmezi” [4]. A fost ca o premoniție. Viața zbuciumată a pictorului și-a pus amprenta asupra sănătății lui. După revenirea de la Tallinn, unde a studiat pictura, la începutul anilor '90, tânărul pictor a vrut să arboreze tricolorul pe furnalul unei uzine din Chișinău, fapt pentru care a fost arestat și a stat închis 100 de zile. La Chișinău, oamenii au protestat împotriva arestului său și a fost eliberat, devenind cumva un erou național. Îndată ce a fost posibil, s-a mutat cu traiul în România, dar fără a se stabili undeva anume. A locuit la Constanța, București, Bistrița, până a decis să meargă în Germania, acolo unde locuia sora lui, Anastasia, și unde a avut o perioadă bună de creație. S-a bucurat de succes, a avut expoziții, presa de specialitate a început să-l remarce, colecționarii să-i cumpere lucrările. Dar Fioghin a zis că își pierde rădăcinile și a decis să se întoarcă în România. După trei căsătorii eșuate, se izolează în numele artei sale. Localitatea Sfântul Gheorghe este locul în care se desăvârșește ca artist, sacrificând relațiile

cu oamenii dragi. Alege o viață boemă, cu ieșiri dese în mediul natural pentru a picta peisaje, cu ședințe lungi în propriul atelier. Între escapadele de beție și desfrâu, a pictat în disperare, încercând să-și acopere dorul pentru cei șase copii rămași undeva prin lume. Când a ajuns echipa de filmare la el, realizatorii au trăit un șoc vizual. Un bărbat pierdut printre propriile lucrări aruncate într-o dezordine infernală în cele trei camere ale apartamentului/atelierului său. Un pictor aproape orb, ale cărui picioare nu-l mai serveau. Emisiunea este de o sinceritate debordantă, cu un mare grad de valorificare a esteticii urâtului, cu unghiuri atipice, cu un interviu neformal filat cu replici de producție. La câteva luni după această filmare, un picior i-a fost amputat și Fioghin a orbit în totalitate. Aceasta este povestea lui de viață, dar picturile lui sunt apreciate de cunoscători și căutate în continuare de către colecționari.

Dacă vorbim despre valoare, poate unul dintre cei mai reprezentativi artiști plastici din Republica Moldova, care excelează în zona de artă contemporană, este Ghenadie Popescu. Și episodul cu el este filmat în întregime în atelierul protagonistului, dar datorită secvențelor video pe care le-a realizat, am putut avea acces la lumea lui de zi cu zi. Ghenadie Popescu este autodidact, deși a frecventat cursurile Facultății de Arte Plastice de la AMTAP, nu a fost niciodată înmatriculat și nu a pretins să aibă o diplomă. „Am o poveste a mea”, spune el [5]. Este o persoană atipică prin stilul lui de viață, iar demersurile lui artistice sunt mereu imprevizibile și senzaționale. A mers cu roaba (vopsită în roșu, galben și albastru) timp de două săptămâni de la Naslavcea la Giurgiulești. Criticii de artă i-ar zice „performance”. Autorul spune că a vrut să vadă ce zic oamenii pe care îi întâlnește. Un alt proiect de autor este cel cu obiecte confecționate din mămăligă: masca de gaz (respirăm mămăligă), calorifer (mămăliga ne încălzește), telefonul fără disc (suntem supuși, doar ascultăm, fiind subordonați), medalie (lipsa dă valoare) și seria acestor exponate se termină cu o mămăligă de o sută cinzeci de kg pe care Ghenadie Popescu a cărat-o pe jos de la Chișinău până la Iași. Dar autorul valorifică mămăliga și într-un film de animație. O poveste despre tancul mamă, tancul tată și copilul tanc, care apare în urma actului de iubire între două tancuri. Totul umanizat cu propria voce care imită zgomotul șinelor de tanc în dialog, tandrețe, bucurie... Un alt „simbol” autohton, mai nou, ar fi gențile din rafie, materie din care Ghenadie Popescu a confecționat figurine pentru animația poveștii „Punguța cu doi bani”, dar și un costum pentru sine pe care l-a îmbrăcat în filmulețul despre râul Bâc, și la un performance de la București. Sapa de lemn cu sunet și lumină, o carte în trunchi de copac în care este scrisă legea Drepturilor de autor, un fluture-tricolor-balama, un harbuz-militar-patriotic... Iar din poeziile copilăriei își amintește: „Lenin, Lenin, dorogoi, ia mai vino pe la noi, și-ai vedea un copilăș cum mănâncă colțunași” [5].

Vorbind despre Lenin, ar trebui să trecem în revistă din seria protagoniștilor proiectului pe Vladlen Babcinetskii (mama i-a pus numele după Vladimir Lenin), un sculptor promițător care este vârful de lance al breslei din Iași. Un alt episod i-a fost dedicat sculptorului Valentin Vârtosu, cel care lasă în toate taberele de creație câte în Dorumetru (măsurător de doruri). Artiștii plastici Nicolae Guțu, Valentina Ajder, Iurie Matei, Stela Verebceanu, Eugen Gorean se numără și ei printre cele o sută de nume din „Identitate Basarabia”. N-ar fi întregită povestea fără Nicoleta Zagura, care este expert UNESCO în Educație Artistică pentru Patrimoniu.

Concluzii

Și în loc de concluzie finală, voi da un citat din episodul cu artistul polivalent (scriitor, muzician, artist plastic, regizor) Mitoș Micleșanu, cunoscut publicului larg prin proiectul „Planeta Moldova”: „Nesimțindu-mă cu adevărat atașat de nici un spațiu, decât acela în care m-am născut și m-am format, care e legat de părinți, de prieteni și de rude cultural, plecând de acolo, apare un sentiment, o obligație în plus de a face ceva, măcar și de a le arăta, de a le spune oamenilor despre cum suntem noi, cum gândim, cum facem, cum procedăm. Nevoia de a fi o oglindă a acestui loc...” [6]. Proiectul are protagoniști din toate domeniile artistice, iar într-o altă, viitoare comunicare, ar fi să relatăm despre actori și regizori.

Referințe bibliografice

1. MIHAIU, V. Trigon 10 ani: cântări de jazz cu accent românesc In: *Contrafort* [online]. 2002, nr. 9/10 (95/96) [accesat 16 dec. 2023]. Disponibil: <http://www.contrafort.md/old/2002/95-96/428.html>
2. *Identitate Basarabia – Marin Bunea* [image video]. [accesat 16 dec. 2023]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=Jo-Rtfv6OZO>
3. *Identitate Basarabia – Oleg Garaz* [image video]. [accesat 16 dec. 2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=_3CCZpOqanE
4. *Identitate Basarabia – Fioghin Calistru* [image video]. [accesat 16 dec. 2023]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=8DVTDVkVF4g>
5. *Identitate Basarabia – Ghenadie Popescu* [image video]. [accesat 16 dec. 2023]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=Sz8RQZZ3wXE>
6. *Identitate Basarabia – Mitoș Micleșanu* [image video]. [accesat 16 dec. 2023]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=0OSZkpvcfNE>